

4. **Burkser, E. S.** Hlorirovanie kak metod vydelenija redkih zemel' iz sovetskih mineralov / E. S. Burkser, G. P. Aleksandrov // Redkie metally – 1933. – № 4 – S. 32–39.
5. **Burkser, E. S.** Problema torija i redkih zemel' v SSSR / E. S. Burkser // Trudy VI Vsesojuznogo Mendeleevskogo s#ezda po teoreticheskoj i prikladnoj himii. – 1935. – S. 607–611.
6. **Burkser, E. S.** Redkie jelementy v othodah sernokislyh i cinkovyh zavodov / E. S. Burkser // Redkie metally. – 1937. – № 4. – S. 34–36.
7. **Burkser, E. S.** Sposob poluchenija solej rubidija, litija i cezija iz lepidolitov / E. S. Burkser, V. L. Rutkovskaja, A. M. Bauman. – Sovetskij patent № 24393 / 27/09/1930.
8. **Vernadskij, V. I.** Redkie zemli i torij / V. Vernadskij, V. Syrokomskij // Himiko-tehnicheskij spravocnik. – 2-e izd., ispr. i dop. – Pg.: Nauch. him.-tehn. izd-vo, 1923. – T. 1. Iskopaemoe syr'e. Ch. 1. – S. 153–155.
9. **Ginzburg, A. I.** Geologija mestorozhdenij redkih jelementov. Vypusk 3. Redkozemel'nye jelementy i ih mestorozhdenija / A. I. Ginzburg, L. N. Zhuravleva, I. B. Ivanov, L. V. Chernysheva, Shherbina V. V. – M. : Gosud. nauch.-teh. izd-vo lit. po geologii i ohrane neдр, 1959. – 126 s.
10. Derzh. arkhiv Odes. obl. – F. R-2028. Odesskyy nauchno-yssledovatel'skyy khymyko-radyolohycheskyy ynstitut Nauchno-tekhnycheskoho upravlenyya pry Vysshem Sovete Narodnoho Khozyaystva USSR «NTU VSNKh USSR». – Op. 1. – Spr. 6. Ukraynskyy nauchno-yssledovatel'skyy khymyko-radyolohycheskyy ynstitut h. Odessa (24 hrudnya 1929 r. – 2 lyutoho 1931 r.), 177 ark. – Dali: DAOO.
11. Tam samo. – Spr. 12. Otchëty yssledovateley o ykh rabote, perepyska s predpryyatyyamy po voprosam ratsyonalizatsyy proyzvodstva (15 sichnya 1931 r. – 9 hrudnya 1931 r.), 95 ark
12. DAOO. – F. R-1217. Odesskaja okruzhnaja raboche-krest'janskaja inspekciya. (OkrRKI). – Op. 1. – Obsledovanie Himiko-radiologicheskogo instituta (10 grudnja 1929 r. – 29 sichnja 1930 r.), 85 ark.
13. O meroprijatijah po himizacii narodnogo hozjajstva Sojuza SSR [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://sssr.regnews.org/doc/xw/g2.htm>
14. **Songina, O. A.** Redkie metally / O. A. Songina. – M. : Metallurgija, 1964. – 568 s.

Надійшла до редколегії 16.12.2016

УДК 520.1(477.74–21):550.3(100)

І. Б. Грушицька

Одеський національний політехнічний університет

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ОДЕСЬКОЇ АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ В РОКИ «ВІДЛИГИ»

Розглянуто основні форми міжнародної співпраці Одеської астрономічної обсерваторії в середині 50-х – середині 60-х рр. ХХ ст. На основі архівних документів висвітлено програму візиту директора обсерваторії професора В. П. Цесевича до Англії у травні 1961 року та план відрядження В. П. Цесевича до Гарварду (США) за програмою обміну науковими співробітниками 1964 року. Наведено список іноземних обсерваторій, з якими проводила обмін виданнями Одеська астрономічна обсерваторія.

Ключові слова: астрономія, Міжнародний геофізичний рік, Міжнародний рік спокійного Сонця, В. П. Цесевич, Одеська астрономічна обсерваторія, змінні зірки, Гарвард, Англія, Шотландія, Міжнародний Астрономічний Союз.

Рассмотрены основные формы международного сотрудничества Одесской астрономической обсерватории в середине 50-х – середине 60-х гг. ХХ века. На основе архивных документов освещена программа визита директора обсерватории профессора В. П. Цесевича в Англию в мае 1961 года и план командировки В. П. Цесевича в Гарвард (США) по программе

© І. Б. Грушицька, 2017

обмена научными сотрудниками 1964 года. Приведен список иностранных обсерваторий, с которыми обменивалась изданиями Одесская астрономическая обсерватория.

Ключевые слова: астрономия, Международный геофизический год, Международный год спокойного Солнца, В. П. Цесевич, Одесская астрономическая обсерватория, переменные звёзды, Гарвард, Англия, Шотландия, Международный Астрономический Союз.

It is considered the main forms of international cooperation of the Odessa Astronomical Observatory in the middle of 50–60's years of XX century. On the basis of archival documents it is highlighted the program of visit of the observatory director, Professor V. P. Tsesevich to England in May 1961 and the plan of trip of V. P. Tsesevich to Harvard (USA) on the program of research staff exchange in 1964. It is presented a list of foreign observatories, which carried out the exchange of publications with Odessa Astronomical Observatory.

Keywords: astronomy, International Geophysical Year, The International Quiet Sun Years, V. P. Tsesevich, Odessa Astronomical Observatory, variable stars, Harvard, England, Scotland, International Astronomical Union.

Попри особливості тоталітарного політичного режиму, які проявлялися в різних сферах суспільного життя, у період «відлиги» (1953–1964 рр.) співробітництво наукових організацій Радянського Союзу з відповідними установами зарубіжних країн займало чільне місце у зовнішніх зв'язках СРСР, особливо з країнами так званого соціалістичного табору. У досліджуваній період українські вчені брали участь у роботі міжнародних наукових з'їздів, конференцій, симпозіумів, семінарів і нарад, які проводилися з тих чи інших наукових проблем [9, с. 12–13]. В історії Одеської астрономічної обсерваторії в цей період починається новий етап розвитку, який характеризується розширенням міжнародних зв'язків та зміцненням наукового авторитету на міжнародному рівні. В умовах інтеграції та входження України до світового наукового співтовариства, міжнародний досвід вітчизняних наукових та науково-дослідних установ потребує ретельного вивчення й осмислення. У цьому контексті тема нашого дослідження набуває особливої актуальності.

Історіографічний аналіз показав, що питання міжнародної співпраці та міжнародних зв'язків Одеської астрономічної обсерваторії не було предметом наукових досліджень вітчизняних істориків науки й техніки. Окремі аспекти визначеної проблеми висвітлено у працях, інтерв'ю та спогадах В. П. Цесевича та праці З. М. Феніної [10; 11; 13–16]. Джерельну базу дослідження склали матеріали фондів р-1782 «Одесская государственная астрономическая обсерватория Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова. 1923–1966 гг.» та р-7976 «Личный фонд Цесевича Владимира Платоновича – директора астрономической обсерватории, заведующего кафедрой астрономии Одесского государственного университета, члена-корреспондента АН УССР, профессора. 1944–1988 гг.» Державного архіву Одеської області [1–8].

Мета дослідження – визначити основні форми міжнародної співпраці Одеської астрономічної обсерваторії в середині 50-х – середині 60-х рр. ХХ ст.

Найбільшим міжнародним науковим заходом середини двадцятого століття стало проведення Міжнародного геофізичного року (МГР), в якому взяли участь вчені з багатьох країн світу. 09 липня 1954 року Рада Міністрів СРСР ухвалила рішення про участь Радянського Союзу в МГР і про створення при Президії АН СРСР міжвідомчого комітету, відповідального за підготовку й проведення наукових заходів щодо участі СРСР у МГР [12]. Одеська астрономічна обсерваторія під час МГР виконувала роботи з двох проблем – «Вивчення метеорів» і «Дослідження штучних супутників Землі». Визнанням заслуг одеських астрономів було затвердження Астрономічною Радою АН СРСР Одеської астрономічної об-

серваторії на чолі В. П. Цесевичем Головною установою в СРСР з проблеми «Вивчення метеорів» (розділ «Іоносфера») [2, арк. 10]. Функції Головної установи Одеська астрономічна обсерваторія виконувала також і під час підготовки та проведення досліджень метеорів за програмою Міжнародного року спокійного Сонця (1964–1965 рр.) [5, арк. 19].

У травні 1961 р. професор В. П. Цесевич був запрошений англійськими колегами до Кембриджу для обміну науковим досвідом. Ним в університетах Англії були прочитані лекції з дослідження метеорів в СРСР [3, с. 15].

За попередньою згодою В. П. Цесевич мав прибути до Англії 11 травня з тим, щоб 12 травня бути присутнім на зборах Англійського астрономічного товариства. Однак В. П. Цесевич прилетів до Англії 13 травня. По прибутті йому було вручено план перебування в Англії, за яким передбачалося відвідування Единбурга, Глазго, Кембриджа і Херстмансо. В. П. Цесевичу вдалося дещо змінити план і додатково відвідати Шеффілд [8, арк. 1].

Після дводенного ознайомлення з Лондоном, 14 травня ввечері В. П. Цесевич вилетів до Единбурга (Шотландія). У перший же день перебування в Единбурзі Володимир Платонович зустрівся з директором Единбурзької обсерваторії – королівським астрономом Шотландії професором Г. Брюком, який був головним ініціатором його поїздки до Англії. У звіті, який В. П. Цесевич надав після повернення до СРСР, він характеризує професора Г. Брюка як прогресивну, дуже симпатичну, енергійну людину. Г. Брюк поставив своїм завданням швидкий розвиток шотландської астрономії, яка перебувала на більш низькому рівні в порівнянні з англійською. Велике враження на В. П. Цесевича справило впровадження в Единбурзькій обсерваторії електроніки в усі процеси спостереження та чисельної обробки результатів. Особливо сприятливим, на погляд Володимира Платоновича, було те, що ця обсерваторія одночасно була університетською (могла готувати кадри) і державною (мала добре фінансування). За пропозицією Г. Брюка В. П. Цесевич 15 травня виступив на засіданні Астрономічного товариства Шотландії. У вівторок, 16 травня, В. П. Цесевич на семінарі обсерваторії зробив півторагодинну доповідь про метеорні дослідження в СРСР у період МГР. За свідченням вченого, його доповідь викликала жваву наукову дискусію [8, арк. 1–2].

У середу, 17 травня, В. П. Цесевич оглянув замську станцію Единбурзької обсерваторії, створену для спостережень супутників. Особливо приємне враження на В. П. Цесевича справили астрономи Батлер (фотоелектричні дослідження, зокрема блиску супутників) та Сміт (зоряна астрономія). Останній працював не в обсерваторії, а в університеті та вивчав російську мову. Перебування в Единбурзі закінчилося відвідуванням замку Вальтера Скотта

Наступним містом візиту за планом був Глазго – великий суднобудівний центр Британії. Тут, 18 травня, В. П. Цесевич відвідав університет та навчальну обсерваторію, в якій під керівництвом професора Світа проводилися теоретичні дослідження в галузі космічної магнітодинаміки. Того ж дня було здійснено автомобільний тур Гірською Шотландією з туристичною метою [8, арк. 2].

19 травня, в п'ятницю, Володимир Платонович прибув до Шеффілда – непланового місця його перебування. Мета полягала в тому, щоб ознайомитися з роботами професора Кайзера в галузі радіолокації метеорів. Кайзер – автор теорії іонізованого метеорного стовпа. Він працював раніше в Джодрелл-Бенк у Ловелла. Однак йому довелося з Манчестера піти й він влаштувався на фізичному факультеті Шеффілдського університету. Працював він тут, за свідченням В. П. Цесевича

ча, не в легких умовах. В. П. Цесевич відвідав його спостережну станцію в 10 хвилинах від міста, де ще нічого не було побудовано й працювати доводилося у фургонах весняного типу, ознайомився з новими дуже цікавими ідеями професора Кайзера з приводу утворення іонного сліду в атмосфері, розповів йому зміст своєї єдинбурзької доповіді. Кайзер погодився прийняти строком на один рік на навчання й для спільної роботи студента Одеського університету [8, арк. 3].

20–21 травня – кінець тижня В. П. Цесевич провів у Лондоні, зокрема відвідав Ботанічний сад. У понеділок, 22 травня, був у Кембріджі, де ознайомився з проблематикою досліджень астрономічної та радіоастрономічної обсерваторій, провів бесіди з Редманом та Бером на астрофізичні теми. Астроном Лінфут розповів професору В. П. Цесевичу про свої роботи з оптики й рекомендував застосовувати його результати при конструюванні оптичних пристроїв для радянських супутників і ракет. Велике враження на В. П. Цесевича справив гігантський радіотелескоп – інтерферометр, що складався з двох рознесених приблизно на 1 км параболічних антен. Довжина однієї з антен складала приблизно 500 м. Потім В. П. Цесевич оглянув Кембридж і повернувся того самого дня до Лондона.

Останнім плановим місцем поїздки В. П. Цесевича був старовинний замок Херстмансо, неподалік від Істборна, до якого через розростання Лондона була перенесена з її історичного місця знаменита Грінвічська обсерваторія. Замок – резиденція адміністрації. Обсерваторія, оснащена за останнім словом техніки, знаходилась на пагорбі поблизу замка. 23 травня В. П. Цесевич провів у Херстмансо. Тут був вихідний день. Але його прийняв виконуючий обов'язки директора Олін Егген. В. П. Цесевич ознайомився з обладнанням обсерваторії, зустрівся з професором Садлером, який був Генеральним Секретарем Міжнародного Астрономічного Союзу. Останній повідомив В. П. Цесевичу, що на нього покладаються, під час Конгресу 1961 року, який буде проходити в Каліфорнії, обов'язки «чинного президента» Комісії 22 (Комісія з вивчення метеорів). Хоча за планом В. П. Цесевич повинен був виїхати з Херстмансо в четвер на аеродром, щоб прямо летіти до Москви, 24 травня він повернувся до Лондона й відвідав ще три установи з тим, щоб максимально «щільно» використати час [8, арк. 4].

У Лондонському Імперському Коледжі В. П. Цесевич мав бесіду в галузі вивчення космічних променів з Алленом. У Лондонському університеті В. П. Цесевич ознайомився з тими установками, які виготовлялися для розміщення на майбутньому американському супутнику «Скаут», так би мовити «тримав їх у руках». На обсерваторії Лондонського університету В. П. Цесевич оглянув обладнання й дізнався про плани майбутньої реконструкції обсерваторії. Наступного дня професор В. П. Цесевич відвідав Британську Раду й відбув до СРСР [8, арк. 5].

22 червня 1961 року на наукових зборах обсерваторії було заслухано доповідь професора В. П. Цесевича «Про підсумки наукового відрядження до Англії» [4, арк. 18]. «Я дуже багато побачив у Британії, і потрібно так будувати наші роботи, щоб також впроваджувати електроніку в наші дослідження. Я переконався в тому, що наші роботи добре відомі там, їх цінують. Не тільки в цілому роботи радянських астрономів, а й конкретно роботи Одеської обсерваторії. Мій візит зміцнить наші наукові зв'язки», – писав В. П. Цесевич в університетській газеті «За наукові кадри» [14, с. 65].

1964 року професор В. П. Цесевич півроку працював у Гарварді (США) за програмою обміну науковими співробітниками. План відрядження В. П. Цесевича передбачав відвідування таких наукових установ США – Гарвардської обсер-

ваторії, Обсерваторії Маунт-Вілсон і Маунт-Паломар (Каліфорнія), Національної Радіоастрономічної обсерваторії, Франклінівського інституту (Філадельфія), Нью-Йоркського планетарію. В. П. Цесевич також відвідав Флагстафф (7 днів) та Лікську обсерваторію (3 дні). В. П. Цесевичу необхідно було попрацювати у скляній бібліотеці Гарвардської обсерваторії протягом 45 днів, щоб доповнити створений ним атлас пошукових карт для змінних зірок типу RR Ліри для південної півкулі за знімками цієї обсерваторії й вивчити низку особливо визначних змінних зірок. Як спеціаліст з напрямку вивчення змінних зірок, В. П. Цесевич планував прочитати під час наукового відрядження курс лекцій (всього 8 лекцій), що включав викладення двох проблем: 1. Сучасний стан теорії визначення орбіт затемнених змінних зірок. 2. Деякі проблеми фізики короткоперіодичних цефеїд [8, арк. 6; 14, с. 65].

У 1965 році В. П. Цесевич обробив частину своїх гарвардських спостережень і здав до друку монографію, в остаточному її варіанті «Зірки типу RR Ліри», в якій довів поділ зірок за їх особливостями на еволюційні підтипи. Також було видано фотографічним шляхом (спільно з М. С. Казанасмасом) Атлас 2500 пошукових карт змінних зірок за ескізами В. П. Цесевича, зробленими в Гарварді [6, с. 70; 7, арк. 10, 13].

Одеська астрономічна обсерваторія й кафедра астрономії Одеського університету виконували ряд міжнародних доручень. Так, за дорученням Конгресу Міжнародного Астрономічного Союзу з 1958 року Одеська обсерваторія координувала роботи з вивчення короткоперіодичних цефеїд. За рішенням X Міжнародного астрономічного з'їзду, в якому, крім В. П. Цесевича та О. М. Шульберга, брали участь начальник станції «Маяки» С. В. Рубльов, аспіранти – В. М. Григоревський та В. К. Абалакін, Одеська астрономічна обсерваторія виконувала функції світового центру з короткоперіодичних цефеїд. Головним завданням обсерваторії було отримувати дані спостережень цих зірок з усього світу, піддавати їх обробці, виправляти в результаті періоди зміни їх блиску й публікувати нові отримані періоди. Вся ця робота очолювалася В. П. Цесевичем [2, арк. 20, 26]. Крім того, Одеська астрономічна обсерваторія щорічно уточнювала елементи зірок типу RR Ліри й посилала їх до Краківської обсерваторії для обчислення й видання ефемерид у «Щорічнику». Також Одеська астрономічна обсерваторія брала участь в міжнародних колективних спостереженнях спалахуючих зірок. Ця робота виконувалася за пропозицією професора Б. Ловелла з обсерваторії Джордrell-Бенк (Великобританія). Так, 1965 року вдалося зафіксувати 8 спалахів UV Кита [6, арк. 107].

Велика наукова робота з дослідження змінних зірок знайшла визнання в СРСР та за кордоном, і як результат – обрання в серпні 1961 року на Каліфорнійському Конгресі Міжнародного Астрономічного Союзу В. П. Цесевича Віцепрезидентом Комісії № 42 (затемнені зірки) [4, арк. 17]. О. Шульберг був референтом цієї самої Комісії та регулярно складав для Комісії бібліографію робіт, виконаних в СРСР. Членом Міжнародного Астрономічного Союзу був доцент кафедри астрономії Б. В. Новопащенко [6, арк. 107].

Одеську астрономічну обсерваторію відвідували закордонні гості. Так, 1961 року Одеську обсерваторію відвідали чехословацькі астрономи З. Цеплеха і Й. Тремко. 25 травня 1961 року були проведені наукові збори обсерваторії, на яких заслухали доповідь З. Цеплехи «Про роботи з метеорної астрономії в Чехословаччині» [4, арк. 18]. У вересні 1965 року Обсерваторію відвідав і працював у метеорному відділі Я. Райхл (ЧССР) [6, арк. 107].

Одеська астрономічна обсерваторія регулярно отримувала копії робіт багатьох закордонних астрономічних установ. У фондах Державного архіву Одеської області зберігається Список іноземних обсерваторій, з якими проводила обмін виданнями Одеська астрономічна обсерваторія [1, арк. 33–37].

Отже, основними формами міжнародної співпраці Одеської астрономічної обсерваторії в середині 50-х – середині 60-х рр. ХХ ст. були такі: 1) участь у міжнародних колективних наукових дослідженнях та спостереженнях; 2) відрядження за кордон за програмою обміну науковими співробітниками; 3) головування та членство в міжнародних астрономічних організаціях; 4) участь у роботі міжнародних наукових з'їздів, конгресів, конференцій та нарад; 5) виконання міжнародних наукових доручень; 6) обмін виданнями із закордонними астрономічними установами.

Бібліографічні посилання

1. Державний архів Одеської області. Ф. р-1782. Одесская государственная астрономическая обсерватория Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова. 1923–1966 гг. – Оп. 2. – Д. 6. Протоколы научных собраний и список иностранных астрономических обсерваторий. Переписка о передаче ОАО Одесскому университету, 6 февраля 1948 – 22 июня 1948 гг., 51 л. – Далі : ДАОО.
2. Там же. – Д. 82. Отчёт о научно-исследовательской работе обсерватории за 1958 год, 28 л.
3. Там же. – Д. 94. Годовые отчёты о научно-исследовательской работе за 1960–1962 годы, 75 л.
4. Там же. – Д. 99. Отчёт ОАО о научно-исследовательской работе за 1961 год, 1960–1961, 27 л.
5. Там же. – Д. 104. Годовой отчет о научно-исследовательской работе за 1963 год, 50 л.
6. Там же. – Д. 109. Годовой план и отчет научно-исследовательских работ за 1965 год, 111 л.
7. ДАОО. – Ф. р-7976. Личный фонд Цесевича Владимира Платоновича – директора астрономической обсерватории, заведующего кафедрой астрономии Одесского государственного университета, член-корреспондента АН УССР, профессора. 1944–1988 гг. – Оп. 1. – Д. 31. Материалы работы Одесской астрономической обсерватории (приказы, рапорты, справки о научной работе и др.), 05.03.1954 – 01.09.1972 гг., 17 л.
8. Там же. – Д. 55. Отчёты и планы о командировках В. П. Цесевича и др., май 1961 г., 7 л.
9. **Мельник, К. М.** Розвиток науки в Україні у 50-ті роки ХХ ст. : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / К. М. Мельник; Київський ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1999. – 15 с.
10. Начало новой эры: Беседа с директором Одесской астрономической обсерватории, участвовавшим в исследованиях по программе Международного геофизического года В. П. Цесевичем // Знамя коммунизма. – 1958. – 1 января (№ 1). – С. 4.
11. Накануне Международного геофизического года: Беседа с В. П. Цесевичем // Знамя коммунизма. – 1957. – 28 июня (№ 126). – С. 3.
12. Официальный сайт Федерального государственного бюджетного учреждения науки «Геофизический центр Российской академии наук» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gcras.ru/post.php?i=28>
13. **Цесевич, В. П.** Международный геофизический год [1957–1958] / В. П. Цесевич. – М. : Гостехиздат, 1957. – 136 с.
14. **Цесевич, В. П.** О времени и о себе: Воспоминания и документы / В. П. Цесевич ; сост.: Н. И. Кошкин, Т. В. Мишенина. – Одесса : Астропринт, 2007. – 79 с.
15. **Цесевич, В. П.** Астрономические проблемы Международного геофизического года / В. П. Цесевич. – М. : Знание, 1957. – 40 с.
16. **Фенина, З. Н.** Владимир Платонович Цесевич, или Золотой век Одесской астрономической обсерватории / З. Н. Фенина, Ю. С. Романов. – К. : Логос, 2004. – 92 с.

References

17. 1. Derzhavnij arhiv Odes'koї oblasti. F. r-1782. Odesskaja gosudarstvennaja astronomicheskaja observatorija Odesskogo gosudarstvennogo universiteta im. I. I. Mechnikova. 1923–1966 gg. – Op. 2. – D. 6. Protokoly nauchnyh sobranij i spisok inostrannyh astronomicheskijh observatorij. Perepiska o peredache OAO Odesskomu universitetu, 6 fevralja 1948 – 22 ijunja 1948 gg., 51 l. – Dali: DAOO.
18. 2. Tam zhe. – D. 82. Otchjot o nauchno-issledovatel'skoj rabote observatorii za 1958 god, 28 l.
19. 3. Tam zhe. – D. 94. Godovye otchjoty o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1960–1962 gody, 75 l.
20. 4. Tam zhe. – D. 99. Otchjot OAO o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1961 god, 1960–1961, 27 l.
21. 5. Tam zhe. – D. 104. Godovoj otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1963 god, 50 l.
22. 6. Tam zhe. – D. 109. Godovoj plan i otchet nauchno-issledovatel'skijh rabot za 1965 god, 111 l.
23. 7. DAOO. – F. r-7976. Lichnyj fond Cesevicha Vladimira Platonovicha – direktora astronomicheskijh observatorii, zavedujushhego kafedroj astronomii Odesskogo gosudarstvennogo universiteta, chlen-korrespondenta AN USSR, professora. 1944–1988 gg. – Op. 1. – D. 31. Materialy raboty Odesskoj astronomicheskijh observatorii (prikazy, raporty, spravki o nauchnoj rabote i dr.), 05.03.1954 – 01.09.1972 gg., 17 l.
24. 8. Tam zhe. – D. 55. Otchjoty i plany o komandirovkah V. P. Cesevicha i dr., maj 1961 g., 7 l.
25. 9. **Mel'nyk, K. M.** Rozvytok nauky v Ukrayini u 50-ti roky XX st.: avtoref. dys. na zdob. nauk. stupenya kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 «Istoriya Ukrayiny» / K. M. Mel'nyk; Kyivivs'kyj un-t im. T. H. Shevchenka. – K., 1999. – 15 s.
26. 10. Nachalo novoj jery: Beseda s direktorom Odesskoj astronomicheskijh observatorii, uchastvovavshem v issledovanijah po programme Mezhdunarodnogo geofizicheskogo goda V. P. Cesevichem // Znamnja kommunizma. – 1958. – 1 janvarja (№ 1). – S. 4.
27. 11. Nakanune Mezhdunarodnogo geofizicheskogo goda: Beseda s V. P. Cesevichem // Znamnja kommunizma. – 1957. – 28 ijunja (№ 126). – S. 3.
28. 12. Oficial'nyj sajt Federal'nogo gosudarstvennogo bjudzhetnogo uchrezhdenija nauki «Geofizicheskij centr Rossijskoj akademii nauk» [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.gcras.ru/post.php?i=28>
29. 13. **Cesevich, V. P.** Mezhdunarodnyj geofizicheskij god [1957–1958] / V. P. Cesevich. – M. : Gostehizdat, 1957. – 136 s.
30. 14. **Cesevich, V. P.** O vremeni i o sebe: Vospominanija i dokumenty / V. P. Cesevich ; sost.: N. I. Koshkin, T. V. Mishenina. – Odessa : Astroprint, 2007. – 79 s.
31. 15. **Cesevich, V. P.** Astronomicheskie problemy Mezhdunarodnogo geofizicheskogo goda / V. P. Cesevich. – M. : Znanie, 1957. – 40 s.
32. 16. **Fenina, Z. N.** Vladimir Platonovich Cesevich, ili Zolotoj vek Odesskoj astronomicheskijh observatorii / Z. N. Fenina, Ju. S. Romanov. – K. : Logos, 2004. – 92 s

Надійшла до редколегії 10.12.2016